

Лекція 2
**Основні задачі судово-медичної експертизи
у сфері охорони здоров'я та медичній діяльності в Україні**

Лектор
к.м.наук, доцент кафедри патологічної анатомії, ННМІ СумДУ
зав. курсом «Судова медицина. Медичне право України»
Будко Ганна Юрївна

Важлива роль у питаннях захисту прав людини у сфері охорони здоров'я відводиться судово-медичній експертизі, що відображається у основних задачах судово-медичних і судово-психіатричних експертиз, а саме це:

- встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, як результат насильницьких дій;
- встановлення правильності та своєчасності надання медичної допомоги;
- встановлення прямого причинно-наслідкового зв'язку між діями медичного персоналу і шкодою для здоров'я пацієнта у справах про притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників за професійні правопорушення;
- встановлення розміру шкоди здоров'ю пацієнта спричинену діями медичного персоналу;
- встановлення причини, характеру і наслідків недоліків лікувально-діагностичної діяльності, які виникають під час надання медичної допомоги громадянам;
- встановлення особливостей неналежної медичної допомоги в анестезіологічній, акушерсько-гінекологічній, хірургічній, терапевтичній практиці та в медсестринстві;
- встановлення стану психічного здоров'я людини;
- визначення втрати загальної та професійної працездатності;
- встановлення причин раптової смерті від різних захворювань органів і систем органів;
- встановлення причин смерті пацієнтів, які померли у лікувальних установах за наявності скарг родичів померлого на дії медичного персоналу;
- встановлення причин смерті новонароджених у лікувальних установах і поза межами пологових будинків.

Виконання судово-медичною експертизою перерахованих задач напряму пов'язана з пріоритетною діяльністю органів охорони здоров'я України. Згідно з законодавством України висновки судово-медичної експертизи є важливим джерелом доказів у кримінальних справах пов'язаних із професійними медичними злочинами.

Основна діяльність бюро судово-медичної експертизи у сфері охорони здоров'я спрямована на подальше вдосконалення лікувально-профілактичної допомоги населенню шляхом поліпшення:

- діагностики захворювань та методів лікування, що, у свою чергу, приводить до зменшення захворюваності населення та підвищення якості профілактичних заходів;
- з'ясування причин смерті, що напряму пов'язане із зменшенням статистичних показників смертності від різних захворювань;
- забезпечення достовірними даними державної статистики причин смерті, що допомагає виявляти дефекти в організації надання медичної допомоги;
- підвищення кваліфікації лікарів;
- підвищення якості лікувально-профілактичної допомоги пацієнту на будь-якому етапі;
- зниження кількості випадків дефектів надання медичної допомоги (лікарських помилок, професійних лікарських злочинів);
- аналізу недоліків у профілактиці, діагностиці, лікуванні та реабілітації пацієнтів.

Основними функціями служби під час дослідження померлої людини є:

1. Уточнення діагнозу захворювань на секційному, операційному матеріалі шляхом проведення макро- і мікроскопічних, а за потреби – бактеріологічних, вірусологічних, серологічних досліджень.
2. Встановлення причин і механізмів смерті хворого.
3. Аналіз якості діагностичної та лікувальної роботи спільно з лікарями шляхом зіставлення клінічних і судово-медичних даних і діагнозів з обов'язковим обговоренням результатів у медичних колективах лікарень, а також у відповідних органах охорони здоров'я.
4. Сповіщення в установленому порядку органів охорони здоров'я про виявлені випадки гострозаразних, у тому числі особливо небезпечних захворювань.

«У всьому світі «медичні» справи вважаються одними з найскладніших»
(<https://zib.com.ua/ua/129800.html>)

В Україні за підрахунками правозахисників щороку у кожній області розглядається від 40 до 80 цивільних «медичних» справ. Досвід судової практики допоміг визначити коло проблем, які ускладнюють ведення, розгляд і вирішення «медичних» справ. До них можна віднести:

- неможливість однозначного визначення «лікарська помилка», «нешасний випадок», «професійний злочин в медичній діяльності»;
- складність формування доказової бази по «медичним» справам;
- низький рівень звернень осіб, які потенційно є потерпілими від дій медичних працівників, до правоохоронних органів;
- небажання потерпілих повторно переживати тяжкі моменти життя та невпевненість у можливості правового захисту;
- хибне сприйняття медичними працівниками принципів колегіальності;
- спотворена уява лікарів про етико-деонтологічні аспекти роботи в колективі лікувальної установи;
- незнання медичним персоналом норм конституційного законодавства, чинних нормативних документів у медичній діяльності, посадових інструкцій та медичних стандартів;
- незнання алгоритму дії у разі виявлення дефектів надання медичної допомоги;
- відсутність навичків у складанні питань, які виносяться на розгляд судово-медичної експертизи;
- невміння правильно оцінити результати експертизи і застосувати їх в подальшій профілактиці виникнення дефектів надання медичної допомоги;
- неправильне визначення розмірів моральної шкоди, тощо.

У 2022 Франчук В.В. і Михайличенко Б.В. розробили алгоритм судово-медичних експертиз за «лікарськими справами» (<https://medpers.dmu.edu.ua/issues/2022/N3/172-180.pdf>)

Алгоритм складається з чотирьох окремих послідовних етапів:

I-й етап – підготовчий.

II-й етап – організаційно-інформаційний.

III-й етап – аналітично-оцінюючий.

IV-й етап – заключний (із формулюванням підсумків і складанням «Висновку експерта»).

Підготовчий етап настає з моменту надходження до судово-медичної експертної установи постанови про призначення експертизи.

Організаційно-інформаційний етап включає попереднє вивчення й аналіз наданих медичних документів, формування складу експертної комісії з числа відповідних експертів бюро судово-медичної експертизи. Зі слідчим узгоджують організаційні питання щодо залучення до участі в роботі комісії відповідних фахівців-клініцистів, які не є штатними працівниками бюро, але, як зазначено в п. 4. «Правил проведення комісійних судово-медичних експертиз у бюро судово-медичної експертизи», залежно від характеру експертизи можуть входити до складу комісії. Процесуальний порядок залучення таких фахівців як медичних, так і немедичних спеціальностей в якості експерта відбувається відповідно до законодавчих норм, передбачених ст. 242, ст. 243 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 10 закону України «Про судову експертизу», п. 2.10 «Інструкції про проведення судово-медичної експертизи». Голова експертної комісії призначає доповідача по справі, якому передає усі надіслані для експертизи матеріали.

На розгляд комісії виносяться такі питання:

- основний патологічний стан чи процес у потерпілої особи, з приводу чого було відкрите кримінальне провадження;
- наявні сучасні наукові дані щодо етіологічних чинників, епідеміології, патогенезу, закономірностей клінічного перебігу, особливостей клініко-лабораторної діагностики та прогнозу цієї патології;
- чинні накази Міністерства охорони здоров'я, які регламентують надання медичної допомоги у випадках відповідного захворювання чи травми, клінічні протоколи, інструкції, методичні листи тощо;
- особливості перебігу, клінічних проявів патології та констатації тяжкості стану пацієнта на момент первинного звернення за медичною допомогою;
- форма патологічного стану чи процесу (блискавична, гостра, підгостра або хронічна);
- особливості клінічного перебігу (типово, атипово, приховано);
- загальний стан пацієнта (критичний, тяжкий, середньої тяжкості чи задовільний);
- наскільки правильно і повно лікарями було сформульовано діагноз;
- якісний рівень проведеної лікарями діагностики;
- наявність у пацієнта коморбідної патології, можливий її вплив на проведені лікувально-тактичні заходи і на негативний наслідок;

- результати клініко-лабораторних та додаткових інструментальних методів обстеження;
- повнота та якість патологоанатомічного дослідження трупа чи судово-медичної експертизи тіла померлого в медичному закладі;
- відповідність знайденої на розтині морфологічної картини патологічним процесам, зазначеним у медичній карті;
- вид дефектів за видами лікарської діяльності – діагностичні, лікувально-тактичні, організаційні;
- чи мали місце помилки деонтологічного походження, недоліки в складанні медичної документації.
- обсяг, своєчасність і якість наданої медичної допомоги, її відповідність чи невідповідність чинним клінічним протоколам, затвердженим МОЗ України.
- на якому етапі медичної допомоги було допущено дефекти: догоспітальному (фельдшерсько-акушерський пункт, сільська амбулаторія, поліклініка, автомобіль екстреної медичної допомоги), госпітальному (приймальне відділення чи стаціонар) та позагоспітальному;
- рівень професійної компетенції медичних працівників, стосовно яких відбувається слідство: професійний стаж, наявність категорії, вчасність проходження курсів спеціалізації чи удосконалення тощо.

Заключний етап завершує судово-медичну експертизу лікарської справи, комісія експертів формулює підсумки та складає «Висновок експерта». На цьому етапі відбувається спільне обговорення членами експертної комісії всієї сукупності отриманих даних щодо перебігу, діагностики та лікування патологічного стану. Комісія визначає ускладнення, до яких призвели неналежні професійні дії медичних працівників, і робить висновок про наявність чи відсутність причинно-наслідкового зв'язку допущеного лікарями дефекту медичної допомоги з негативними для пацієнта наслідками.

Отже, підбиваючи підсумки, для надання якісних всебічно обґрунтованих висновків у медичних справах, судово-медичний експерт має бути всебічно розвиненим, ерудованим, універсальним фахівцем у галузі медицини, який під час роботи з живими особами, розтинів і лабораторних досліджень стикається з абсолютно різними, інколи несподіваними випадками медичної практики. Судово-медичний експерт дає роз'яснення не тільки представникам слідчих органів, суду, органам охорони здоров'я, а й лікарям, пацієнтам, родичам хворих, які померли у лікарні.

У результаті постійної симбіотичної співпраці судово-медичних експертів із лікарями відбувається систематичний обмін знаннями та вдосконалення практичних навичок (загальних і спеціальних компетенцій). Експерти постійно вдосконалюють і розвивають свої знання та професійні навички, порівнюючи, аналізуючи та узагальнюючи результати судово-медичних досліджень і експертиз з клінічними даними.